

*Бортнік Н.В.,**викладач кафедри економіки та обліку господарської діяльності,
Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Тернопільського національного економічного університету*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У БОРОТБІ З ТЕРОРИЗМОМ

Анотація. У статті на підставі комплексного та системного аналізу наведено головні аспекти міжнародної співпраці в протидії тероризму та наявні шляхи його запобігання. У контексті статті міжнародний тероризм визначено як терористичні акти, що спрямовані в кінцевому підсумку на знищення або розхитування сучасної політичної системи світу. Виокремлено характерні риси міжнародного тероризму на сучасному етапі, зовнішні й внутрішні чинники.

Ключові слова: тероризм, міжнародний тероризм, міжнародні відносини, міжнародні організації, терористичні угруповання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі полем обговорення і підписання документів із протидії тероризму служать міжнародні організації. На перше місце виходить така універсальна глобальна структура, як Організація Об'єднаних Націй. Інші міжнародні організації, а також регіональні інтеграційні структури також виробляють власні правові акти у цій сфері. Нині сформоване міжнародне право з боротьби з тероризмом, що носить частково декларативний характер, тобто зараз ще відбувається формування загальних підходів до проблеми тероризму. Проте це можна вважати хорошою базою для подальших заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження тероризму, боротьбу з ним та його попередження зробили відомі вчені, зокрема В. Антипенко, М. Гуцало, В. Ємельянов, А. Іщенко, В. Зеленецький, В. Ліпкан, Ю. Марченко, В. Кубальський, Ю. Антонян, О. Князєв, Я. Кондратьєв, В. Лунєєва, Є. Ляхова, І. Михєєва, Л. Моджорян, А. Новикова, О. Шелковнікова, А. Юр'єва та ін. Разом із тим окремі проблеми міжнародного співробітництва у протидії тероризму, незважаючи на їх надзвичайну актуальність на сучасному етапі розвитку цивілізації, є ще недостатньо дослідженими, чому й присвячена в межах визначеного обсягу ця стаття.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загрозливі масштаби поширення тероризму та його катастрофічні наслідки викликали відповідну реакцію міжнародного співтовариства. Одержала свій розвиток міжнародна законотворчість в антитерористичній діяльності, як у рамках міжнародних організацій, так і на регіональному рівні, зокрема в національному законодавстві окремих країн.

Мета статті полягає в аналізі характерних рис тероризму на сучасному етапі, міжнародного співробітництва та його ролі в боротьбі з тероризмом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Представники спецслужб і правоохоронних органів, глави держав різних країн стали все частіше зустрічатися для врегулювання питань об'єднання зусиль у справі боротьби з тероризмом. Слід констатувати, що у цій сфері міжнародного співробітництва позиції окремих держав поступово зближуються.

Сучасне міжнародне право виробило цілу низку міжнародних конвенцій універсального та регіонального характеру, які на основі чітких критеріїв установлюють як предмет свого правового регулювання взаємне співробітництво держав у боротьбі з міжнародним тероризмом.

До актів універсального характеру належать: Конвенція 1963 р. про злочини і деякі інші акти, що здійснюються на борту повітряних суден; Конвенція 1970 р. про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден; Конвенція 1971 р. про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації; Конвенція 1988 р. про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства; Конвенція 1979 р. про боротьбу із захопленням заручників; Конвенція 1980 р. про фізичний захист ядерного матеріалу; Конвенція 1973 р. про запобігання і покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів [1, с. 35].

До регіональних актів такого роду можна віднести Вашингтонську конвенцію від 2 лютого 1971 р. про запобігання та покарання актів тероризму, що приймають форму міжнародно значущих злочинів проти особистості, і пов'язаного з цим вимагання; Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом 1976 р.; Дублінську угоду 1979 р. по застосуванню Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом [2, с. 349].

Особлива роль у боротьбі з міжнародним тероризмом в Європі відводиться Європейській конвенції про боротьбу з тероризмом 1977 р. У преамбулі Конвенції підкреслюється, що держави – члени Ради Європи усвідомлюють зростаючу занепокоєність, викликану збільшенням кількості актів тероризму, і будуть прагнути до прийняття ефективних заходів, щоб забезпечити невідворотність переслідування і покарання осіб, які вчинили такі акти.

У ст. 1 Конвенції перераховуються злочини, які не можуть кваліфікуватися як політичні злочини або злочини, пов'язані з політичним злочином, або злочини, вчинені з політичних мотивів:

– злочин, що підпадає під дію Конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, підписаної в Гаазі 16 грудня 1970 р.;

– злочин, що підпадає під дію положень Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, підписаної в Монреалі 23 вересня 1971 р.;

– злочин, пов'язаний із замахом на життя, фізичну недоторканність або свободу осіб, які користуються міжнародним захистом, включаючи дипломатичних агентів;

– злочин, пов'язаний із викраденням, захопленням заручників або серйозним незаконним насильницьким утриманням людей;

– злочин, пов'язаний із застосуванням бомб, гранат, ракет, автоматичної стрілецької зброї чи вибухових пристроїв, вкладених до листа або посылки, якщо таке застосування створює небезпеку для людей;

– замах на вчинення одного з вищевказаних злочинів або участь як співника особи, яка вчиняє такий злочин або замах на його вчинення» [3, с. 22].

Ст. 2 доповнює ст. 1 положеннями щодо кваліфікації злочинів. До них належать: насильницький злочин, спрямований проти життя, фізичної недоторканності чи свободи особи; злочин, пов'язаний із нанесенням шкоди майну, якщо воно створює колективну небезпеку для людей. Згідно з положеннями Конвенції, особи, які вчинили вищезгадані злочини, підлягають видачі.

Проте, як наголошується у ст. 5 Конвенції, у видачі може бути відмовлено, якщо запитувана держава має вагомі підстави вважати, що прохання про видачу у зв'язку із злочинами, зазначеними у статтях 1 і 2 Конвенції, було спрямоване для судового переслідування або покарання особи на підставі її раси, релігії, національності чи політичних поглядів. Велике значення мають положення ст. 7 Конвенції, в яких передбачається, що у разі виявлення особи, яка вчинила злочин, згаданий у ст. 1 Конвенції, на території якої-небудь договірної держави, якщо вона відмовляється видати його, то вона зобов'язана організувати судове переслідування цієї особи.

У Конвенції міститься положення про те, що Європейський комітет із проблем злочинності Ради Європи інформується щодо застосування цієї Конвенції. Комітет робить усе необхідне для сприяння дружньому вирішенню будь-яких труднощів, які можуть виникнути у зв'язку з її застосуванням.

Досягнутий у межах світового співтовариства прогрес у відношенні взаємної судової допомоги визначається загальним для всіх перерахованих багатосторонніх конвенцій міжнародним зобов'язанням або видавати правопорушника, або передавати справу компетентним властям держави для судового переслідування. Це зобов'язання відомо науці міжнародного права як принцип *aut dedere aut iudicare* (або видай, або суди). Зазначений принцип нині став ефективним засобом у системі чинного конвенційно-правового режиму з організації боротьби світової спільноти з міжнародним тероризмом.

На формування механізму протидії тероризму можуть впливати багато факторів, у тому числі історія народу, його ментальність, суспільна думка, особливості законодавства. Так, наприклад, традиційно жорстко реагує на загрозу тероризму національне законодавство Туреччини. 12.04.91 у цій країні був прийнятий Закон № 3713 «Про боротьбу з тероризмом», у ст. 1 якого останній трактується як «різного роду діяльність, що проводиться однією людиною або групою осіб, які є членами організацій, які за допомогою одного з методів нальоту, насильства, сильного залякування, тортур і загроз ставлять своєю метою зміну політичного, правового, соціального, світського та економічного устрою, закріплених у Конституції республіки, підірив державних засад, національної і державної цілісності, створення небезпеки для існування держави і республіки, підірив авторитету держави (знищення або захоплення влади), порушення основних прав і свобод, заподіяння шкоди суспільному ладу та громадському здоров'ю» [4, с. 203].

Характерно, що під час формування ідеології Закону «Про боротьбу з тероризмом» турецький законодавець застосував досить широко поширений і в інших країнах (Франції, ФРН та ін.) підхід, згідно з яким уся сукупність криміналізованих діянь терористичного ряду підрозділяється на дві групи: являють собою власне прояви тероризму і загальнокримінальні злочини, оцінювані, однак, як терористичні за наявності певних кваліфікуючих ознак. Так, Законом № 3713 до тероризму нале-

жать злочини, передбачені статтями 171 і 172 Кримінального кодексу Туреччини. Разом із тим, згідно зі ст. 4 Закону, терористичними вважаються злочини, зазначені у § 2 ст. 499, у статтях 145; 150–155; 157; 169 Кримінального кодексу Туреччини, а також у пунктах «в», «с», «е» ст. 9 Закону № 2845 «Про створення судів державної безпеки і методи судового розгляду», якщо ці злочини скоєні в терористичних цілях. Зауважимо, що якщо вчинений загальнокримінальний злочин визнається терористичним, покарання за нього може перевищувати передбачену санкцією відповідної статті верхню межу і здатне досягти 36 років суворого тюремного режиму [5, с. 397].

Тривалий досвід боротьби з тероризмом накопичений державою Ізраїль, який зіткнувся із цією проблемою практично з моменту свого створення і дотепер намагається знайти найбільш ефективні шляхи її вирішення. Ще в 1948 р. Тимчасова державна рада Ізраїлю видала Указ «Про запобігання тероризму», в якому до розряду терористичних організацій були віднесені «групи людей, що застосовують насильницькі дії, здатні призвести до смерті людини або до нанесення тілесних ушкоджень, або які вдаються до погроз застосування насильства». У подальші роки законодавець уводив нові правові норми, спрямовані на посилення боротьби з тероризмом і які відповідають воєнно-політичній та кримінальній обстановці в регіоні. Декларуючи і послідовно проводячи на практиці жорстку лінію на невідворотність відплати за терористичну діяльність, уряд Ізраїлю не зупиняється на тактиці рефлексивної протидії терористичним посяганням.

Законодавець робить спроби виявити і попередити небезпеку на початкових стадіях її формування. Для реалізації цього профілактичного завдання прийнято низку законів, згідно з якими ті чи інші дії, які здатні сприяти виникненню і здійсненню наміру провести терористичну акцію, криміналізовані. Так, наприклад, ізраїльським законодавством оголошуються злочинними дії, що виражаються в усному або письмовому вихвалянні, схваленні або заохоченні насильницьких дій; зберіганні матеріалів, які пропагують діяльність терористичної організації; демонстрації солідарності з терористичною організацією (підняття прапора, демонстрація емблеми або гасла, виспівування гімну в громадському місці і т. п.).

Більш диференційованим і гнучким із позицій реагування на різноманітні загрози терористичного характеру є законодавство Італії. Поняття тероризму формально увійшло в італійський юридичний лексикон після вбивства 9.05.78 членами організації «Червоні бригади» раніше викраденого ними голови Християнсько-демократичної партії Італії Альдо Моро. В Італії був прийнятий Закон № 191 від 18.05.78, в якому в загальному вигляді тероризм визначався як систематичне застосування насильства проти особи і майна для створення в усьому суспільстві або в його частині напруги і неконтрольованого страху для досягнення певного політичного результату. Нова хвиля терористичних акцій, здійснених лівими радикалами і неофашистами, призвела до внесення доповнень в антитерористичне законодавство. Законопроект № 625 від 15.12.79 («Термінові заходи по захисту демократичного порядку і громадської безпеки») і Законом № 15 від 6.02.80 (так званий Закон проти тероризму) криміналізувалися дії організаційного та підготовчого характеру, що мають перспективу переростання в акції тероризму. У Кримінальному кодексі Італії такі дії були закріплені у диспозиціях статей 2701 (створення організацій для здійснення акту тероризму і саботажу громадського порядку) та 280 (замах із метою вчинити акт тероризму або саботажу).

При цьому особи, обвинувачені у вчиненні злочинів терористичного плану, підлягали обов'язковому арешту, їх тимчасове звільнення не допускалося [6, с. 177].

Попереднє ув'язнення розглядалося у цьому разі як міра соціальної профілактики та інструмент посилення захисту суспільства від загрози тероризму.

Близько до італійського антитерористичного законодавства за своєю ідеологією, що виражається у гнучкому й адекватному реагуванні на зміни у внутрішньополітичній, оперативній та кримінальній обстановці, активному використанні заохочувальних норм, а також за профілактичною спрямованістю є законодавство ФРН, де 19.12.86 був прийнятий Закон про боротьбу з тероризмом. У ст. 3 цього нормативного акта встановлювалося, що до терористичних належать дії, що переслідують цілі: а) заподіяння шкоди цілісності країни, а також зовнішній або внутрішній безпеці ФРН; в) усунення, припинення дії або підрив конституційних основ; з) заподіяння шкоди безпеці розміщених на території ФРН військам іноземних держав – учасниць Північноатлантичного договору. Як способи вчинення акцій тероризму перераховувалися вже криміналізовані Кримінальним кодексом ФРН діяння: умисне вбивство (§ 211 КК), вбивство простого виду (§ 212), захоплення заручників (§ 28; 239в), кваліфікований підпал (ст. 307), здійснення вибуху із застосуванням ядерної енергії (§ 309в, абз. 1), зловживання іонізуючими променями (§ 311а, абз. 2), здійснення небезпечного для життя затоплення (§ 312), напад на повітряний транспорт (§ 316с, абз. 1), отруєння, що загрожує громадській безпеці (ст. 319).

Нині загальною тенденцією законодавства зарубіжних держав є посилення відповідальності за вчинення акцій тероризму і розширені повноваження спецслужб та правоохоронних органів у боротьбі з цим небезпечним соціально-політичним і кримінальним явищем.

На початку ХХІ ст., крім договірних механізмів співпраці у сфері боротьби з тероризмом, міжнародне право передбачає інституційні форми, тобто діяльність спеціальних міжнародних органів.

Особливе місце серед них займає Контртерористичний комітет, заснований у рамках Ради Безпеки ООН у 2001 р. (резолюція К-1373). Нині цей орган є центром координації міждержавного співробітництва у боротьбі з тероризмом. Серед основних напрямів діяльності Комітету – забезпечення інформаційного обміну між державами, отримання від них доповідей про діяльність компетентних національних органів, надання державам засобів для боротьби проти тероризму, координація діяльності регіональних міжнародних організацій у цій сфері.

Створення в рамках Ради Безпеки ООН Контртерористичного комітету є підтвердженням того, що міжнародний тероризм на найвищому рівні розглядається як глобальна проблема, яка загрожує безпеці всього людства. Фактично це означає, що інші міжнародні структури в галузі боротьби зі злочинністю (Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя, Інтерпол та ін.) не в змозі задовільно боротися із цим явищем.

Серед регіональних механізмів, що протидіють терористичній діяльності, можна назвати створений у рамках ОАД Міжамериканський комітет із боротьби з тероризмом (СІКТЕ), Багатопрофільну групу з міжнародних дій проти тероризму (у рамках Ради Європи), Антитерористичний центр (у рамках СНД), що діють у рамках ШОС «Бишкекську групу» і Регіональну антитерористичну структуру (РАТС) та ін. [7].

Особливе місце серед даних організацій має Організація Об'єднаних Націй. У складі цієї організації є низка комітетів, діяльність яких пов'язана з боротьбою проти тероризму:

1) Третій комітет (Комітет із соціальних, гуманітарних і культурних питань), який займається низкою соціальних і гуманітарних проблем та питаннями прав людини. Важливе місце в діяльності Комітету займає розгляд питань прав людини. У його компетенцію входить також тематика попередження злочинності і кримінального правосуддя і проблематика боротьби з тероризмом із погляду попередження злочинності та кримінального правосуддя [19].

2) Шостий комітет (Юридичний комітет), якому доручено займатися юридичними питаннями. У 1994 р. він прийняв історичного значення Декларацію про заходи з ліквідації міжнародного тероризму, яка оголосила тероризм «злочинними актами», що не мають виправдання, «де б і ким би вони не здійснювалися».

3) Спеціальний комітет, заснований резолюцією 51/210 Генеральної Асамблеї 17 грудня 1996 р. для вироблення міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом, а згодом – міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, а також міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму в цілях доповнення наявних із цієї проблематики міжнародних інструментів. Тексти, розроблені Спеціальним комітетом, призвели до прийняття трьох перерахованих вище договорів. Спеціальному комітету згодом було дано мандат перейти до пошуку підходів до подальшого розроблення всеосяжної конвенції з питання про міжнародний тероризм, і він працює у цьому напрямі з кінця 2000 р. Традиційно Спеціальний комітет проводить одну сесію тривалістю в один-два тижні в першій половині року і продовжує свою роботу в рамках робочої групи Шостого комітету у другій половині року в ході регулярної сесії Генеральної Асамблеї.

Генеральна Асамблея також прийняла низку резолюцій про боротьбу з тероризмом, які служать корисними джерелами м'якого права і мають велике політичне значення, навіть незважаючи на те, що вони не мають юридично обов'язкової сили. Історичне значення мало прийняття без голосування у вересні 2006 р. Глобальної контртерористичної стратегії Організації Об'єднаних Націй [2, с. 311].

Глобальна антитерористична стратегія Організації Об'єднаних Націй, прийнята у формі резолюції Генеральної Асамблеї та доданого до неї Плану дій, – це унікальний глобальний інструмент, який спрямований на активізацію національних, регіональних і міжнародних зусиль у боротьбі з тероризмом. Уперше всі держави-члени досягли домовленості дотримуватися єдиного стратегічного підходу до боротьби з тероризмом, висловивши свою готовність до прийняття індивідуальних і колективних практичних кроків щодо попередження тероризму та боротьби з ним. Стратегія передбачає чотири головні сфери діяльності: заходи з усунення умов, що сприяють поширенню тероризму; заходи із запобігання тероризму і боротьби з ним; заходи щодо зміцнення потенціалу держав у запобіганні тероризму і боротьби з ним і зміцнення ролі системи Організації Об'єднаних Націй у цій сфері; заходи щодо забезпечення загальної поваги прав людини і верховенства права як фундаментальної основи для боротьби з тероризмом [8, с. 46].

Таким чином, нині багато міжнародних організацій приділяють свою увагу вирішенню глобальної проблеми протидії тероризму. В їх документах боротьба з тероризмом найчастіше носить більш декларативний характер, оскільки не завжди вка-

зуються конкретні кроки як протистояти цій загрозі. Проте вже великим досягненням є визнання з боку багатьох держав важливості багатостороннього співробітництва у протидії міжнародному тероризму.

Висновки. Таким чином, тероризм слід розглядати як складне соціально-політичне явище, можна говорити про те, що тероризм – це систематичне, соціально чи політично мотивоване, ідеологічно обґрунтоване використання насильства або погроз його застосування, за допомогою якого через залякування фізичних осіб здійснюється управління їх поведінкою у вигідному для терористів напрямі і досягаються переслідувані терористами цілі.

У висновку зазначимо, що в 2017 р. Україні доведеться відповідати на нові виклики ХХІ ст., і для цього необхідно вивільняти внутрішні джерела зростання, а це немислимо без вирішення проблем, пов'язаних із тероризмом. Цю проблему можна вирішити лише у разі комплексного, одночасного функціонування найбільш важливих інститутів влади, політики, права, а також громадянського суспільства, створивши систему протидії тероризму, поставивши надійний кордон терористичній загрозі, що є основною загрозою національній безпеці України.

Література:

1. Богданов О. Високотехнологічний тероризм нової епохи / О. Богданов // Проблеми безпеки особистості, суспільства, держави. – 2005. – № 4. – С. 34–37.
2. Возжеников А.В. Международный терроризм. Борьба за геополитическое господство / А.В. Возжеников, М.А. Выборнов, А.Ю. Гончаров ; под ред. А.В. Возженикова. – М. : Эксмо, 2007. – 528 с.
3. Крутов В.В. Концептуальні аспекти проблеми протидії тероризму в Україні / В.В. Крутов // Розбудова держави. – 2002. – № 1–8. – С. 17–27.
4. Литвинов Н.Д. Международный терроризм / Н.Д. Литвинов. – СПб. : Питер, 2012. – 286 с.
5. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009–2013 роки) : [монографія] / Є.М. Блажівський [та ін.]. – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 484 с.

6. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму : Закон України від 31.07.2006 № 54-V // Відомості Верхов. Ради України. – 2006. – № 39. – Ст. 340.
7. Ульянов Н.И. Происхождение украинского сепаратизма : [монография] / Н.И. Ульянов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ukrstor.com/ukrstor/ulianov_pus01.htm.
8. Цебенко О. Форми прояву сепаратизму: теоретико-методологічний аспект / О. Цебенко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник фаукових праць. – Львів : Львівська політехніка, 2014. – Вип. 26. – С. 44–51.

Бортник Н.В. Международное сотрудничество и его роль в борьбе с терроризмом

Аннотация. В статье на основании комплексного и системного анализа приведены основные аспекты международного сотрудничества в противодействии терроризму и имеющиеся пути его предотвращения. В контексте статьи международный терроризм определен как террористические акты, направленные в конечном итоге на уничтожение или расшатывание современной политической системы мира. Выделены характерные черты международного терроризма на современном этапе, внешние и внутренние факторы.

Ключевые слова: терроризм, международный терроризм, международные отношения, международные организации, террористические группировки.

Bortnik N.V. International cooperation and its role in the fight against terrorism

Summary. In the article, based on comprehensive and systematic analysis, the main aspects of international cooperation in countering terrorism and the ways of its prevention are presented. In the context of the article, international terrorism is defined as terrorist acts aimed ultimately at destroying or disassembling the modern political system of the world. The distinctive features of international terrorism at the present stage, external and internal factors are highlighted.

Keywords: terrorism, international terrorism, international relations, international organizations, terrorist groups.